TEKST
MARGRIET GOSKER
FOTO

Vanaf 31 oktober 2016 tot en met 31 oktober 2017 organiseert de Protestantse Kerk vanuit de campagne 2017: 500 jaar protestant tal van activiteiten rond 500 jaar protestantisme.

500 JAAR REFORMATIE: WAAR GING HET OM?

HET REFORMATIEJAAR STAAT ALOM IN DE BELANGSTELLING, MET NAME IN DUITSLAND, WAAR MAARTEN LUTHER LEEFDE EN WERKTE. IN NEDERLAND IS DE AANDACHT HIERVOOR HEEL WAT BESCHEIDENER.

Het begon op 31 oktober 1517, toen Luther zijn fameuze 95 stellingen in Wittenberg aan de kerkdeur zou hebben gespijkerd. Historisch is dat nooit vastgesteld, maar ze deden wel hun werk. Luther had ze in het Latijn opgesteld om een academische discussie op gang te brengen. Het liep echter helemaal anders. De stellingen sloegen in als een bom, werden onmiddellijk vertaald en overal in de volkstaal verspreid. Dat ging razendsnel, mede omdat iedereen vanaf 1516 gebruik kon maken van de 'rijkspost', die in 1491 was opgericht. En zo werd het tot Luthers eigen verbazing een hype.

Hij had met zijn universitaire collega's een discussie willen hebben over het boetesacrament en de daarmee samenhangende aflaatpraktijk, die de kerk van de 16e eeuw veel geld opleverde. Opgelegde kerkelijke straffen kon je zo afkopen. De mensen dachten dat ze met het kopen van aflaten hun ziel en zaligheid konden redden. Luther wist dat dit niet de

officiële leer van de kerk was. De paus kon immers enkel straffen kwijtschelden die hij zelf had opgelegd. Luther had grote kritiek op iedereen die beweerde dat boetes voor stervenden tot in het vagevuur golden: "Dit onkruid, dat men kerkelijke straffen laat doorlopen tot in het vagevuur, is zonder twijfel gezaaid toen de bisschoppen sliepen". Dus Luther nam het eigenlijk op voor het kerkelijk gezag, en hij kon zich niet voorstellen dat er kerkelijke gezagsdragers waren die er anders over dachten. De kerk scheuren was wel het laatste wat hij wilde. Hij wilde juist de kerk van binnenuit vernieuwen. En hij was niet de enige.

"De aflaatkwestie vormde slechts de aanleiding tot het ontstaan van die internationale beweging, waaruit het protestantisme is voortgekomen."

LUTHER EN DE REFORMATIE

Er waren in Europa al heel wat voorlopers van de hervorming geweest, die voor kerkvernieuwing hadden gepleit. Daarom kun je de reformatie niet alleen aan 31 oktober 1517 koppelen. De reformatie is geen moment, maar een vernieuwingsproces, dat doorgaat tot op de dag van vandaag. In Italië verlangde Franciscus van Assisi naar een kerk zonder pracht en praal. In Bohemen stelde Johannes Hus misstanden aan de kaak, zoals de handel in kerkelijke ambten, relieken en aflaten. In ons land waren Geert Groote en Thomas à Kempis voortrekkers van een spirituele beweging (Moderne Devotie), die kerkvernieuwing en persoonlijke levensheiliging nastreefde. Het was Geert Groote die zware kritiek leverde op de bouw van de Domtoren in Utrecht (Contra Turrim Traiectensem). De Engelse hervormer John Wycliff wilde terug naar de Bijbel en de kerkvaders. Al deze stromingen hadden hun sporen nagelaten en de weg bereid voor wat later de reformatie zou gaan heten.

Maar het was Luther die de zenuw raakte. Dat zijn 95 stellingen zo aansloegen, was meer geluk dan wijsheid. Je zou het ook een ongeluk kunnen noemen, als je alle bijkomende nare gevolgen in aanmerking neemt, zoals kerkscheuring, ketterjacht, inquisitie, Beeldenstorm en brandstapels. Maar één ding is zeker: de tijd was rijp voor kerkvernieuwing. En het wachten was op iemand als Luther, die het geloof, de persoonlijkheid, de intelligentie, de energie, de karakterstructuur en de onverzettelijkheid had om te zeggen: "Hier sta ik, ik kan niet anders". Zo leefde hij ook. Fijnbesnaard was hij zeker niet, en schelden kon hij als de beste. Hij nam nooit een blad voor de mond en moest vaak gecorrigeerd worden door zijn vriend en collega-reformator Philippus Melanchthon, die veel subtieler was. Maar Luther was wel de man die precies zei wat er op dat moment gezegd moest worden. Daarin was hij onovertroffen. Hij raakte de kern en zo bracht hij een hervormingsbeweging op gang die Europa voorgoed heeft veranderd.

Niet alleen wie meeging met de reformatie, maar ook wie bleef werd door dit alles opnieuw aan het denken gezet. Er waren in die tijd ook pogingen om nader tot elkaar te komen. Er waren ook 'blijvers' als Erasmus en anderen, die wel vernieuwende gedachten ontwikkelden, maar toch niet meegingen met de reformatie. En er ontstond in de zestiende eeuw ook aan rooms-katholieke zijde een hervormingsbeweging, onder de bezielende leiding van Carolus Borromeus en later Franciscus van Sales.

PROTESTANTISME Luthers verzet tegen de aflaatpraktijken gaf de stoot tot de reformatie, die als vernieuwingsbeweging snel terrein won, mede door de uitvinding van de boekdrukkunst. Toen de bal eenmaal ging rollen, was er geen houden meer aan. Al snel manifesteerden zich ook de tegenkrachten. Toen de reformatie in 1529 in de kiem gesmoord dreigde te worden, kwam er een heftig protest van vorsten en steden die het oneens waren met het besluit om de godsdienstvrijheid te beknotten. Dit staat bekend als het Protest van Spiers. En zo

is het woord 'protestant' geboren. De aflaatkwestie vormde slechts de aanleiding tot het ontstaan van die internationale beweging, waaruit het protestantisme is voortgekomen. Gewone mensen hadden het idee dat ze hun eeuwig heil met goede werken konden verdienen, of voor geld konden kopen – en ze betaalden grif. Luther zag dat en protesteerde. Hij wist, dat ons eeuwig heil alleen in Gods hand ligt en onbetaalbaar is. Maar Luther zag ook heel scherp dat hebzucht op de loer ligt zodra het over geld gaat. Geld is iets dat mensen altijd raakt en dat is van alle tijden.

Maar er was meer. Die jonge Augustijner monnik ging aanvankelijk zwaar gebukt onder de gedachte dat je het voor God nooit goed genoeg doet. Gods straffende gerechtigheid joeg de jonge Luther meer schrik aan dan goed voor hem was. Daardoor leed hij zwaar onder zelfverwijt en zelfkwelling. Tot hij tot de bevrijdende ontdekking kwam, dat het leven zo niet in elkaar zit. God eist niet dat we perfect zijn, maar neemt ons in genade aan en geeft ons alle ruimte en vrijheid, als we in Jezus Christus geloven. Luther wist zich 'simul justus ac peccator'. Je bent rechtvaardig én je bent zondaar, en je bent het allebei tegelijk. Voor God ben je goed zoals je bent, ook al ben je de fout ingegaan. Want Christus heeft de last van ons afgenomen en daarom mogen we vrij en vrolijk leven. Luther vond ook, dat niemand het recht heeft iemand anders te overheersen. Dienstbaarheid is goed, maar je bent nooit iemands knecht. Tegelijkertijd vond hij dat je van een gelovige wel altijd behulpzaamheid mag verwachten. En dan ben je als gelovige dus toch een knecht, zelfs van iedereen. Maar dan vrijwillig. Een mooie paradox!

Luthers grote ontdekking was, dat we van God helemaal niets hoeven of moeten, maar dat we alles krijgen, zomaar voor niets. Ook als je dingen niet goed doet en zelfs als je zwaar de fout ingaat, mag je toch in geloof Gods goedheid ontvangen. God komt je tegemoet met liefde en genade. Je hoeft je daar alleen maar voor open te stellen. Goeddoen is daarvoor geen voorwaarde, maar een blijk van vreugde en dankbaarheid. Uit onszelf zijn we niet rechtvaardig of heilig, maar in Christus zijn we dat wel. Uit dát geloof en van díe genade mogen we leven. Meer nog dan Maarten Luther heeft Johannes Calvijn het Nederlandse protestantisme beïnvloed. Hij was een stuk jonger dan Luther en was net zo min als Luther uit op een kerkscheuring. Beide reformatoren wilden de kerk van binnenuit vernieuwen. Want tijden veranderen en dan moet het anders. De kerk moet zichzelf in nieuwe tijden opnieuw durven formeren. Allerlei achterhaalde gebruiken en regels konden gerust overboord. 'Ecclesia reformata semper reformanda' is een bekende slagzin van de reformatie. De kerk moet zich altijd weer opnieuw in het gelid stellen (reformeren), want het kan altijd anders en beter. ●

DS. DR. MARGRIET GOSKER IS NAMENS DE PROTESTANTSE KERK PROJECTCOÖRDINATOR VAN DIT JUBILEUMPROJECT.